

Те, що в нас відкриває дорога

ІРИНА ПУСТИННИКОВА

30 ЧЕРВНЯ 2026

Колаж: Lana Jokhadze

По-перше, подорожувати дуже дорого.

По-друге, це завжди нерви. Завжди.

По-третє, я вже згадувала, що подорожувати дуже дорого? Неважливо, це варто повторити.

Проте ж подорожуєш все одно. Економиш заради цього на всьому. Тішишся як дитина, коли вдається знайти дешеві квитки й житло. Навіть сам момент пошуку тих квитків перетворює

тебе на дофамінову бомбу: попереду буде щось нове, цікаве, захопливе, попереду буде найкраще. Це така сконцентрована надія на щастя, навіть попри реалії війни. Самотерапія. Дієва. Дорога — бо так, подорожувати дорого.

Дуже-дуже давно, в іншому тисячолітті, юна я мала такого ж юного чоловіка. У свої двадцять він закінчив курси водіння — і на котрусь річницю знайомства ми вирішили влаштувати мандрівку Тернопільщиною. Скала-Подільська (костел, замок). Чортків (костел, замок, дерев'яні церкви, ще один костел, годинниковий павільйон на ринку). Бучач (ратуша, костели, замок, церкви). 110 кілометрів туди, 110 звідти. Уже вдома я йшла в кімнаті повз дзеркало — і зупинилася: моє відображення світилося від щастя. Ці кілька костелів і брунатних фортечних руїн змінили життя назавжди. Вони навчили, що Україна — красивезна, цікава, неймовірна країна. Її треба вивчати очима й ногами.

Відтоді я відкладала з мізерної вчительської зарплати й підробітків на бензин, карти, путівники та плівку для «Кодака». Юний мій шлюб проіснував недовго, далі мандрівки були автобусами, попутками, потягами — і пішки. Останні — улюблені. Старий пазик довозить тебе до далекого села, ти тішишся храму на горбку й диким черешням уздовж забутої всіма дороги, долаєш хиткою кладкою річку — й ось уже наступне село, а там теж і черешня, і костел, але інший, і поважні півні, й істеричні гуси, і брами у квітах — і так аж до вечора, коли сідаєш в останній рейсовий автобус у потрібному керунку. Цілий день ти сама в собі — і в Україні, ти маєш час подумати про високе, про профанне, про все, наповнитися собою і світом — і так, пережити певний катарсис, хай як пафосно це звучить.

У першу декаду нашого століття пощастило так де пройти, де проїхати чималий шмат України — від Старого Мерчика на Харківщині до Великих Лазів на Закарпатті, від Сурб-Хача у Криму до поліського Овруча. Усі ці мандри 25 із гаком років тому оформилися у сайт «Замки і храми України» — перший український краєзнавчий ресурс. Він досі на плаву, хоча оновлювати його важко: з мотивацією біда. Змотивувати себе поїхати у ще одне подільське село значно легше, ніж потім описувати його на «Замках». Гугл і не приховує, що в його пріоритетах — не випустити людей із загончиків соцмереж і LLM-чатів до сайтів. Сайти — учорашній день. Та перші дві декади існування ресурсу довели: подорожі країною з заняття досить нішевого стали потужним трендом. Людям стало помітно цікавіше вивчати рідну землю. Їм захотілося бути не лише у розкритих Хотині, Львові чи Мукачеві.

Цікавість інших, невідомих мені людей до мого сайту і до мандрів була джерелом радості. Але за всі ці роки не вийшло змиритися з фактом, що найрідніші — сім'я — так і не розуміють, чому мені відчайдушно хочеться шукати маланки на Герцаївщині чи п'ятиверхі гуцульські церкви в Прикарпатті. Ти вже ж була на десятках маланок, навіщо ще одна? Ти ж уже бачила п'ятиверху

церкву в Рожневі, навіщо вибиратися у Гаврилівку, заховану в джунглях борщівника? Подорожі, коли вони не про готель на пляжі, досі багатьом здаються авантюрою і штукою небезпечною, і хоч скільки переконуй у зворотному — слухають, кивають, але не вірять.

Коли цілому народу болить втрата костюмерної на кіностудії імені Олександра Довженка — це, попри трагізм ситуації, знак того, що навіть у найтемніші часи ми маємо достатньо ресурсу, щоб думати про культуру.

Про такий різний підхід до мандрів задумувалася ж не лише я, а й багато розумних людей. Цьогоріч міждисциплінарна команда з Едгара Дюбура, Тома Бюшо і Ніколя Бомара з паризького Інституту Жана Ніко та Гейлі Жак і Люк Смілі з Мельбурнського університету опублікувала у журналі «Trends in Cognitive Sciences» статтю «Відкритість до досвіду: від екології до культури» («Openness to Experience: from ecology to culture»). Учені поєднали еволюційну психологію, поведінкову екологію та психологію особистості, щоб зрозуміти, чому одних тягне в дорогу, а інші бояться навіть подумати про мандри. Я трохи перебільшую, звісно: вони досліджували, чому відкритість до нових вражень так варіюється між людьми, групами та епохами.

Два психологічні механізми — цікавість і толерантність до неоднозначності — творять ядро відкритості до досвіду. Люди з високою відкритістю схильні любити мандри, складну музику, абстрактне мистецтво. Їх менше лякає невизначеність, вони чутливіші до краси. Схильні до самоаналізу. Дослідники ставили питання: чи пов'язана толерантність до неоднозначності з тими рисами, що ґрунтуються на страху (нейротизм), чи з тими, що на привабливості (відкритість до досвіду)? Дійшли висновку, що для мандрівників невизначеність — це не загроза, а приманка, нова можливість. Це відрізняє їх від тих, хто воліє передбачуване.

Із погляду поведінкової екології, наша цікавість — адаптивний механізм. Пращури завдяки допитливості дізнавалися про ресурси, загрози та можливості нового середовища. Але здобута інформація не завжди приносила користь відразу. У непередбачуваному середовищі дослідження означає значні витрати. Ризики великі, винагорода невизначена. Краще негайно використовувати знайоме, те, що вже є. Ту саму синицю в руці.

Щоб досліджувати нове без зайвих ризиків, середовище має бути більш ресурсним.

Багатшим. Прогнозованішим. Тоді людина легше дозволить собі короткострокові втрати заради потенційних довгострокових вигравшів. Тоді залюбки поїде досліджувати капітелі романських монастирів у Піренеях або сходить на виставку Герхарда Ріхтера.

Ця логіка пояснює величезну кількість явищ на планеті, вона універсальна. Бджоли, папуги, орангутанги теж у більш ресурсно насичених середовищах демонструють більше дослідницьких поведінок. Відкритість до досвіду — не щось стале, зафіксоване на скрижальях геному. Допитливість може калібруватися залежно від умов життя. Та ми всі ж самі не раз спостерігали, як за кілька днів до зарплати різко скорочується потяг до мандрів або бажання піти на концерт — і як вони оживають із новою силою, щойно на картку потрапляють кошти. Не дивно, що існує кореляція між ВВП на душу населення країни й середнім рівнем відкритості до змін.

Автори статті пов'язують відкритість до нового з культурною еволюцією: суспільства, що переживають зростання добробуту, мають відкритіше населення. Люди починають більше цінувати мистецтво, науку, подорожі й інакшість. А от дефіцит ресурсів провокує консерватизм, конформізм і відкидання ризикованих практик. Туризм як масове явище з'явився тоді, коли це не просто дозволив технічний прогрес (поява залізниць, приміром), а й коли зріс добробут. Тільки тоді мандри стають не так відпочинком, як підживленням своєї самості: люди шукають нових культурних кодів, а не пляжу.

Приємно, звісно, відчувати себе серед обраних, відкритих до досвіду. Але ще приємніше знати: попри вічні економічні негаразди, попри найстрашніше, що може статися з країною — війну, — відкритішим до досвіду стає все наше суспільство. Коли цілому народу болить втрата костюмерної на кіностудії імені Олександра Довженка — це, попри трагізм ситуації, знак того, що навіть у найтемніші часи ми маємо достатньо ресурсу, щоб думати про культуру.

Кілька тижнів тому я бачила чергу з туристів, які приїхали в малесенькі Маліївці на Хмельниччині поглянути, як квітне бузок біля палацу Орловських. До того дивувалася натовпам мандрівників, котрі обфотографовували кожну сакуру в Ужгороді. Зараз відкриваю Фейсбук — і стрічка приносить одну за іншою рекламу турів на лавандове поле в бесарабських Білівцях. Колись я знала ледь не кожного другого мандрівника Україною. Зараз це неможливо: пам'ять не втримає тисяч і тисяч імен і облич. Бо навіть попри те, що подорожувати — це дорого і дуже нервово, українці мандрують. А, значить, розвиваються. Ну круто ж!

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in
/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**